

Prof. Dr. Refet YİNANÇ

Gazi Üniversitesi

Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

STRADİGMA: Irak Savaşı'nın ardından, savaşın küresel ve bölgesel dengeler üzerindeki görünür ve beklenebilir en belirgin etkileri nelerdir? Özellikle Afganistan ve Kafkasya'yı da dikkate aldığımızda, Türkiye'nin de bir parçası olduğu Avrasya ve Ortadoğu jeopolitiğinin yeni şekillenmesi sizce nasıl olabilir?

R. YİNANÇ: İsterseniz biraz geriden başlayalım. Biliyorsunuz Irak'a ilk müdahale 17 Ocak 1991'de George Bush tarafından gerçekleştirildi ve Körfez Krizi patlak verdi. Ardından Saddam Hüseyin teslim oldu ve yenildiğini kabul etti. Daha sonra Saddam Hüseyin'in nükleer silah ürettiği iddiası ile Amerika Irak'ı kontrol altına almak istedi. Özellikle küreselleşme bağlamında Afganistan olayından sonra ABD Irak'a daha çok yönelmeye başladı. Aslında Amerika bu operasyonu gerçekleştirmeye önceden de kararlıydı ve Clinton'un Başkanlığı zamanında bütçeden Irak'a operasyon için para ayrılmıştı, fakat Clinton böyle bir şeye yanaşmadı. Ancak oğul Bush Başkan olduktan sonra bu konuyu ele aldı ve 11 Eylül terörist saldırılarının ardından ABD Afganistan'a müdahale etti. Bunu takiben ABD, Birleşmiş Milletler'de Fransa'nın ve Almanya'nın karşı çıkmasına rağmen Irak'a müdahalede bulundu. Bu müdahale dünya kamuoyunda uzun süre tartışıldı ve hatta AB'nin de bir sarsıntı geçirdiği ve dağılıyor olduğu iddiaları ortaya atıldı.

ABD Irak'a müdahale öncesinde geçiş yolu üzerinde olması sebebiyle Türkiye'den yol istedi ve Hükümet de bütün havaalanlarını ve limanları açtı. Ancak ikinci oylamada tezkere Meclis tarafından reddedildi. Kore Savaşı'ndan beri 50 yıldır Amerika'nın stratejik müttefikleri –bunu ilk defa Clinton telaffuz etmişti– olan Türkiye, müttefikini yarı yolda bıraktı. Bu alınan karar sonuçta Meclise aittir ancak ben şahsen Türkiye'nin Amerika'nın yanında yer almasını tercih ederdim, çünkü sonradan gelişen olaylar Türkiye'nin bu durumdan zarar gördüğünü gösteriyor. Türkiye bu durumda denge unsuru olmak zorundadır.

Şimdiki duruma bir bakarsak, Kuzey Irak'ta bir parlamenter sistem geliştirildi ve Hükümet kurulması, devlet kurulması yoluna gidildi. Fakat Türkiye bu noktada tavrını ortaya koyarak kırmızı çizgilerini belirledi. Tabii Kuzey Irak'ta Parlamento ilan edilir edilmez bütün AB üyeleri ve ABD'li bazı yetkililer kutlama mesajları gönderdi. Ancak Türkiye'nin tepkisini belirtmesiyle hemen temhid yoluna gidildi ve böyle bir oluşumun olmayacağını başta ABD tarafından olmak üzere Türkiye'ye bildirdi. Bugünkü durum itibarıyla ise kırmızı çizgiler ortadan kalktı ve son olarak ABD gerçekten onur kırıcı bir eylemde bulundu. ABD Savunma Bakanlığı'nın mesajı şu anda her gazetede bir şekilde yorumlanıyor. Bu bir özür müdür yoksa üzümlük mü ifade ediyor şeklinde kamuoyunda tartışılıyor. Geçmişte, 1964'te İnönü zamanında karşılaştığımız bir Johnson mektubu var ve İsmet Paşa o zaman Johnson mektubundan sonra, yeni bir dünya kurulur ve Türkiye de yerini orada alır diyor. Bunu takiben Türkiye dış politikasında bir revizyon yaparak Sovyet Birliği'yle ilişkileri başlatıyor. İskenderun demir çelik fabrikası, Seydişehir alüminyum fabrikası, Aliağa rafinerisi Sovyetlerle yapılıyor. Bu son yaşadığımız olay da bize ikinci bir ders verdi. Bu olayla Türkiye adeta uyarılmak isteniyor ve Amerika'nın misilleme yaparcasına bir tavrı var.

Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada çok önemli bir stratejik konumu var, özellikle Ortadoğu ülkeleri açısından. Irak Savaşı'nın ardından da Türkiye bu konumundan yararlanarak bölgedeki yeni yapılanmada yerini almalıdır. Şu anda

Polonya'dan tutun, Gürcistan'a kadar bölgeye sembolik de olsa güç yollamak isteyenler var. Avrupa'da ise daha başlangıcından beri savaşa karşı çıkan İtalya da Amerika'nın ve İngiltere'nin yanında yer aldı. İspanya'nın da destek vermesi, AB'nin politikalarını sorgulamasına yol açtı. Amerika Irak Savaşı'nda yeni bir Vietnam daha yaşanmaması için koalisyon ihtiyacı duymuştur ve son zamanlarda bu koalisyonda yer almak üzere devletler Amerika'ya yardımcı olacaklarını belirtmişlerdir. Son gelen haberlere göre Türkiye de bir tugay yardım gücü göndermeyi düşünüyor. Bana göre böyle bir karar biraz da tezkerenin çıkmaması sonucu olarak gelişen Türk–Amerikan ilişkilerini yumuşatması açısından iyi olacaktır.

STRADİGMA: Irak'ta sergilenen askeri gücün gölgesinde başlatılan siyasi oluşumun tüm Ortadoğu'nun yeniden biçimlendirilmesi genel planı içinde ele alınması gerektiğini düşünerek sormak istiyorum. Spesifik olarak İran, Suriye, Suudi Arabistan gibi ülkelerde öngörülecek dönüşümlerin ABD'nin kuvvet kullanımı olmadan gerçekleşmesi mümkün olabilecek mi? Bölgedeki etkileşim ve gerilimler süreci için öngörülerinizi öğrenebilir miyiz?

R. YİNANÇ: Her şeyden önce İran bizim komşumuzdur. Irak da bizim komşumuz fakat orada zalim bir yönetim vardı. Bana şahsen sorarsanız Amerika'nın bu müdahalesi yerindeydi. Zira orada halk ciddi bir baskıyla karşı karşıyaydı. Bağdat'ta bulunduğum sürece oradaki baskıya ve katliama tanık oldum. Halkın durumunu çok iyi biliyordum. Kimse bir şey soramıyordu. Bildiğiniz gibi halen toplu katliamlar ve mezarlar ortaya çıkmaktadır. Biraz da Türkiye'nin tavrında bu rol oynadı.

Tekrar sorunuza dönersek İran ve Irak ile komşu olmamız büyük güçlere rağmen bu bölgede söz sahibi olma durumu yaratmaktadır. Irak'tan sonra, Amerika'nın "şer üçgeni" olarak ilan ettiği İran, Kuzey Kore, Suriye arasından Suriye ve İran'ın adı sıkça telaffuz edilmekte. Ancak Hafız Esat'ın ardından oğlu Beşar Esat ile Suriye'de yönetim yumuşamaya ve batıya yaklaşıma başladı.

İran'a da bakınca bildiğiniz gibi 1979 Humeyni devrimiyle birlikte İran, İslamî bir rejim ile yönetilmeye başlandı. Halen İran'da çok iyi eğitim görmüş, dünyadaki gelişmeleri yakından takip eden ve yorumlayan güçlü bir entelektüel grup mevcuttur. Hepimizin de yakından izlediği gibi Amerika'nın müdahalesinden sonra İran'da öğrenci hareketleri öncülüğünde bir kıpırdanma başladı. Bu olaylar şu an için suskunluk içerisine girmiş gibi gözükse de ben bu hareketlenmenin kuluçka döneminde olduğunu ve bundan sonrası için bir şeyler beklenilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bundan böyle İran'daki entelektüel kesim Molla rejimini kabul etmeyecektir. Yalnız, İran'da iktidar değişikliği yine kral ailesi içinde olur çünkü çok geniş bir kral ailesi vardır. Tabii ki ortaya çıkabilecek bir dönüşüm Amerika'nın müdahalesi ile gerçekleşecek bir şey değildir

Ayrıca İran'ı bekleyen diğer bir tehlike ise İran'ın çok uluslu yapısından kaynaklanan ve Güney Azerbaycan denen İran'ın kuzey topraklarındaki İran Azerilerinin varlığıdır. Bu yüzden bu ülke ile ilgili bir öngörü yapmadan önce Azerbaycan'daki seçimlerin sonuçları beklenmelidir. Zira yeni yönetimin İran politikası İran'ı da yakından etkileyecektir. Eskiden seslerini çıkaramayan İran Azerileri İran'daki mollalar rejiminin sarsılmasıyla yeni bir oluşuma gidiyorlar. Onun için İran özellikle bundan birkaç yıl önce Türkiye'ye karşı sürdürdüğü politikayı değiştirmek zorundadır. PKK'ya destek veren İran şimdi PKK tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla Türkiye ile dost geçinmek, hatta işbirliği yapmak durumundadır. Azerbaycan Elçibey zamanındaki gibi Güney Azerbaycan'la birleşme politikası güderse İran, Rusya ve

Ermenistan ile işbirliğine yönelebilir.

Irak'taki son duruma bakınca Amerikan güçlerinin her geçen gün daha çok kayıp verdiğini görmekteyiz. Bu da Amerikan kamuoyunda Bush'a karşı bir tepki yaratmaya başladı. Olaylar gittikçe geriliyor ve önümüzdeki yıl seçimlerde ikinci bir Vietnam sendromu yaşanır gibi görünüyor. Tabii bunu Amerika önceden görmeyecektir. Bush dünkü beyanatında Amerika'nın hiçbir şekilde Irak'tan çekilmesinin söz konusu olmadığını her şeyden önce rejim değişikliğini gerçekleştirdiklerinin altını çizdi. Kamuoyu baskısını hiçbir zaman göz ardı etmemekle birlikte Amerika'nın her ne pahasına olursa olsun orada kalacağı kesin gibi gözükmemektedir. Tam bu noktada Türkiye hem Irak, hem de İran açısından bölgede dengeleyici unsur rolü üstlenebilir.

Amerika'nın İran'a müdahale etmesi kolay değildir. Daha önce de dikkat çektiğim gibi İran'ın Irak veya Suriye ile karıştırılmaması gerekir. Suriye'ye bir müdahale gerçekleştirilebilir ama İran'a yönelik bir müdahale zordur. İran etnik yapısı itibarıyla çok uluslu bir devlet olmasına rağmen çok güçlü bir devlet yönetim geleneğine sahiptir. Dolayısıyla İran'ın ne yapacağı belli olmaz. İran–Irak Savaşı'nda olduğu gibi her an bir manevra yapabilir. Zaten o dönemden günümüze Amerikan–İran ilişkileri hiçbir zaman yumuşamamıştır. Amerika'nın Irak'ta kalıcı bir çözüm oluşturmadan ve Amerikan kamuoyundan destek almadan İran'a müdahale etmesi mümkün değildir. Türkiye de böyle bir müdahalenin olmasını istemez.

Dolayısıyla bu gelişmeler çerçevesinde İran ile Türkiye arasında bir yakınlaşma başladı. Türkiye izlediği tek yanlı politikasını terk ederek çok yönlü bir politika gütmeye başladı. Bu da Türkiye'yi Avrupa Birliği yönüne yaklaştırmaya başladı. AB içerisinde başı çeken ülkelerden Almanya ve özellikle Fransa Türkiye'ye daha ılımlı yaklaşmaya başladı. Bu değişmekte olan dengeler önümüzdeki günlerde bir güçler ayrılığına yol açar gibi görünüyor. Soğuk Savaş döneminde birbirini dengeleyen doğu batı bloğunun yerini dünyanın imparatoruyum diyen Amerika'nın karşısında Avrupa veya Çin'in başını çektiği bir Uzakdoğu oluşumu gibi güç dengeleri ortaya çıkabilir.

STRADİGMA: Şimdilerde sıkça vurgulandığı üzere ve sizin de biraz önce belirttiğiniz gibi, Amerika ile Avrupa arasında görünür hale gelen çelişkilerin geleceği yakın ve orta vadede ne olacak ve sizce bu durum uluslararası sistemi nasıl etkileyecek? Önümüzdeki dönemde ABD'yle ekonomik açıdan, askeri açıdan, kültürel ve teknolojik açılardan rekabet edebilecek bir Avrupa ortaya çıkabilir mi?

R. YİNANÇ: Çok zor. Avrupa Amerika'nın karşısında rekabet edebilecek güce ulaşacak mı veya onu geçebilecek mi? Euro'da bunu başardı ama Amerika'nın açıkça ortada olan belli bir gücü var. ABD süper devlet olmanın bütün şartlarını taşıyor gerek teknoloji bakımından, gerekse yönetim bakımından. Tabii bu Amerika'nın daima bu gücünü koruyabileceği anlamına da gelmez. Bugün Amerika'da 2 milyon işsiz ve aç insan var. Bazı teorisyenler Amerika'nın da dağılacağını söylüyorlar ama daha bir süre Amerika'nın bu gücünü koruyacağı kesindir. Burada Türkiye'nin yapması gereken dengelemektir. Yakın tarihimizde önemli bir örnek olan Johnson mektubu bize bir uyarı niteliğindedir. Bunun üzerinde dış politikada revizyona gidildi. Belki Türk–Amerikan ilişkilerinde gelen son nokta Türkiye'nin dış politikasında revizyona yönelmesine neden olacak bir dönüm noktası olacaktır.

STRADİGMA: Kıbrıs'ta kapsamlı bir çözüm ve kalıcı bir barış sürecine ulaşabilmek için, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf

Denktaş'ın geçen hafta getirdiği öneri dahilinde önümüzdeki seçenekleri değerlendirerek, sizce bu anlamda Türkiye'nin atması gereken adımlar nelerdir açıklar mısınız?

R. YİNANÇ: Türkiye'nin gündeminde yer alan önemli konulardan biri de Kıbrıs konusunda Türkiye'nin atması gereken adımlardır. Bu konu Kıbrıs kamuoyunda da tartışılıyor. Annan Planı'nın kabul edilmesini savunlar da var, bu planın Türkiye'nin aleyhinde olduğunu ileri sürenler de var ama bir çözüme doğru gidilmesi gerek. Bu süreçler sırasında Sayın Denktaş biraz yıprandı. Çözumsuzlük çözümdür politikasıyla bir yere varılamaz. Yunanistan'ın AB üyesi olması ve Kıbrıs'ın da aday ülke olarak kabul edilmesi Türkiye'nin çözümden yana olmasını gerektirir. Nitekim Rauf Denktaş'ın oğlu babası gibi düşünmüyor, kendisi çözümden yana. Sınırların açılması atılmış olan son derece önemli bir adımdır. İki kesim arasındaki kaynaşmayı sağlayacak bir gelişmeydi. Bu adımın gerisi gelecektir. Elbette bu kararın stratejik yönden Türkiye'nin çok yakınına Yunanistan'ın hatta Avrupa'nın gelmiş olacağı kaygısıyla aleyhte olacağını ileri sürenler de var. AB'ye aday bir Türkiye'nin bu noktadan sonra Avrupa'yla bir itilafa düşmesi söz konusu olamaz. Onun için toplumlar birbirleriyle kaynaşmak zorundadır. Her ne kadar Sovyetlerin dağılmasından sonra ülkelerde etnisite faktörü ortaya çıkmış ise de bu biraz da bütün ülkeleri etnisite ile birlikte yaşamaya doğru yöneltecektir. Buna artık bütün dünya kamuoyu alışacaktır, başka çaresi de yoktur. Dolayısıyla Kıbrıs'taki iki kesim de bir araya gelecektir. Ben çözümden yanayım ve Annan Planının esas alınarak tekrar müzakerelere devam edileceğini öngörüyorum.

STRADİGMA: Türkiye'nin AB dışında kalması ve Kıbrıs'ın AB'ye üye olması sizce Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini nasıl etkileyecek, ne gibi yeni sorunlar doğabilir? AB'nin Kıbrıs'tan sonra Ege sorununu gündeme getirmesinin ardından çözümünde ısrarcı olması beklenebilir mi?

R. YİNANÇ: Mümtaz Soysal Ege Denizi'ni bir nehre benzetir ve nehrin iki tarafı der. Dolayısıyla iki tarafta yaşayan toplum da gelenekleriyle görenekleriyle asırlık ilişkileriyle birbirine çok yakındır. Bu durum göz önünde tutulduğunda Ege sorununda Türkiye ve Yunanistan arasında bir çözüme varılacaktır. Yunanistan'ın geleneksel Türkiye politikası çerçevesinde zaman zaman sorun çıkacaktır ama her iki kesimde de sağduyulu yönetimler olduğu sürece Yunanistan'la Türkiye arasında ciddi bir sorun ortaya çıkmaz. Özellikle de artık tek muhatabımız Yunanistan değil, aynı zamanda AB'dir. O bakımdan karşılıklı bazı ödünler verilecektir.

STRADİGMA: Türkiye'nin geleceğini nerede görüyorsunuz? 21. yüzyıl planlamalarında böylesi bir coğrafyada Türkiye kendisine nasıl bir yer bulmalı?

R. YİNANÇ: Atatürk Türkiye'nin geleceğini bize göstermiştir. Türkiye'nin geleceği muasır medeniyetlerin yanındadır. Uygarlık bugün batıdadır, dolayısıyla yönümüz batıdır. Avrupa Birliği benim için bir hedeftir, bir kriterdir, bir ölçüdür, o düzeye ulaşmak gereklidir.

STRADİGMA: Refet Hocam, çok teşekkür ederiz.

R. YİNANÇ: Ben teşekkür ederim.

aylık strateji ve analiz e-dergisi

STRADİGMA.com bir **FORSNET** e-yayıdır